

TRABUNJA

ŠTUDENTSKI LIST

ŠT.9

LETNIK XXI

LJUBLJANA, 24. DECEMBRA 1971

CENA 1 INdin

SVOBODA JE SVOBODA TISTEGA,
KI MISLI DRUGAČE! (Roza Luxemburg)

O REALIZMU V POLITIKI

„Ne jezi se na svet; ni mu mar,“ je rekel Mark Avrelij, rimski cesar. „Prva nisi, zadnja ne na svetu,“ je Aškerc povedal siroti Anki. Zavzemati se za absolutno načelnost v naši zunanji politiki je prava norost, ob vseh grdobjih, ki se na svetu dogajajo, so nas poučili v Delu.

„Politiko se meri po njeni efektivnosti,“ pravi Gojko Stanič, sekretar univerzitetnega komiteja.

„Politika je ponujanje boljše alternative,“ pravi moj oče.

Naša študentska politika ni realistična. Naša politika ne ponuja bistveno boljših alternativ, ker je edina možna bistveno boljša alternativa, ki jo vidimo in sanjamo, zelo daleč in nejasna, imenuje pa se sprememba totalitete sveta. Naša politika se ne da meriti po efektivnosti, pa ne samo zato, ker nimamo nobene socialne in politične moči, ampak predvsem zato, ker ne pristajamo na efektivnost, na meščanski kult uspešnosti kot merilo in osnovni princip politike. Naša politika se zavzema za načelnost, ker vidi v vseobčnem pristajanju na svet in pragmatizmu, ki ga zastopa Delo, smrt socializma in utopitev človečnosti. Naša politika ve, da ni na svetu ne prva ne zadnja v svojih zahtevah, ve pa tudi, da zgodovino delajo ljudje in ne obratno. Naša politika se jezi na svet, čeprav mu ni prav nič mar. Naša študentska politika je nepolitika.

Že dolgo me ima, da bi napisal ta članek. Že dolgo se nabira v meni. Prišlo mi je pa do grla, ko sem bral pripis uredništva v Delu z dne 24. 11. 1971. Pa ne samo zato, ker so popolnoma spremenili smisel študentskega pisma ob obisku iranskega premiera, ampak zlasti zato, ker je ta pripis neverjetno jasen in direkten odraz neke primitivne, hudo pognostavljene zdravo-razumarske logike, ki jo pogosto srečujemo na cestah in v gostilnah pa vse do naše partijske in državne politike. Ta logika je približno takale: povsod po svetu se dogajajo grdobije in zločini, povsod po svetu ljudje hlatajo, za denarjem, za dobičkom in strežejo s svojim egoističnim interesom. Nikjer pod soncem ni dežele, kjer bi vladala demokracija, povsod se politika dela z lažjo, polresnicami, zahrbtnostjo in taktiziranjem. Vse to pa je tako že od nekdaj, od prazadetkov človeške zgodovine, pogojeno je v sami človeški naravi, v naravi stvari, zapisano v zvezdah, in kot vse kaže bo temu tako še naprej, na veke vekov. Kaj pa lahko pri tem narediš ti, uboga para, ki se greš študentskega gibanja, ki govoriš o socializmu in ponavljaš tisto staro bajko o proletariatu, ki se združujejo? Komunizem je utopija in (po besedah Stane Kavčiča, predsednika IS, izrečenih na pogovoru s študenti) ne bo nikoli uresničen. Glede na tako stanje stvari je torej najbolje, da imam o kar se da dobre in prijazne odnose z vsemi državami, da jih sem ter tja tudi malo pokritiziramo, kadar gre njihova grdobija že čez vse meje in kadar to ne škodi preveč ekonomskim stikom, ker bi sicer kot majhen in nerazvita dežela naposled ostali lačni in goli. Najbolje je, da si kar se da udobno in prijetno, kolikor pač razmere dopuščajo, uredimo svet tostran bariere, zakaj onstran bariere je negotovost, mrz, neprespane noči in ogenj in kri. Treba je seveda spreminjati svet, toda počasi, postopoma (kot je rekel Mitja Gorjup, glavni urednik Dela, na pogovoru s študenti), previdno, korak za korakom. Morda bo čez mnogo, mnogo let, ko bomo s prijateljskim dogovarjanjem odpravili vojne, dosegli razorožitev in vsaj približno nasitili lačni dve tretjini človeštva, na svet uže kar znosno in prijetno. Za vse to pa je potrebno potrpljenje, dolgo trajno taktiziranje, nikakor pa ne mladostno zanesenjaštvo in neučaka

nost študentov, ki da so že vsega presiti, ki jim gre predobro in hočejo spremeniti svet kar od danes do jutri in se sploh ukvarjajo s politiko, namesto da bi študirali.

Taka približno je ta logika.

Mi pa — norci, cepci — še vedno verjamemo v možnost revolucionarne spremembe totalitete in da se svet lahko v bistvu spremeni. Verjamemo, da zgodovino delajo ljudje, konkretni individui, ti in jaz, in da je torej od njih (se pravi tudi od nas) odvisno, kakšna bo ta zgodovina. D okler pa je ta bistvena svetovna revolucionarna sprememba še zelo zelo oddaljena, če ne že za vedno izgubljena šansa, do takrat pa nam preostane, da zbadamo ta odtujeni svet tam, kjer ga boli, da mu ne pustimo, da zaspi v svoji samozadovoljnosti, da delamo ta naš mali časopis, h odimo na ulice in zasedamo fakultete, da samoumevnost sveta spremenjamo v vprašljivost, samoumevnost tega, da se vrtci gradijo s samopripekami, maximarketeta pa z družbenim denarjem, samoumevnost tega, da je univerza fabrika kadrov za industrijo, samoumevnost tega, da hodijo Tito na prijateljske obiske v Perzepolis in Washington (čeprav najbrž ne more drugače), samoumevnost tega, da je naša jugoslovanska pot v socializem eno samo nezadržno gibanje napredka, ki ga le sem ter tja moti kakšen majhen madež, kot je socialna diferenciacija ali kakšen neznan, od zlih sil zapeljan razredni sovražnik, kot so študentje.

Ko je pred kakšnim mesecem nastal ves miš—maš v zvezi z zaplembom tretje številke Tribune, je nekdo vprašal: „Kritizirate Tita, ker ima dobre odnose z reakcionarnimi režimi. Kaj bi pa vi naredili, če bi bili na njegovem mestu? Ali bi lahko ravnali drugače?“ Tvoje vprašanje, tovariš, je mistificirano, narobe je zastavljeno, in napačno vprašanje lahko da le napačen odgovor. Ne vem, če bi se na Titovem mestu lahko izognil obisku v Perzepolisu. Najbrž so celo rezultati tega obiska bili dobri in pozitivni. Morda bi se dalo izvesti obisk na nižji ravni. Toda ni vprašanje v tem, kaj bi lahko storil Tito ali česa ne bi mogel storiti, vprašanje je samo, kaj lahko storim jaz kot konkretni, zgodovinski, tukaj—in—zdaj—bivajoči individuum, ki mu pa kljub temu, da ga boli zob, ni v seeno, da v neki zelo zelo daljni deželi pobijajo svoje politične nasprotnike kot pse in da se ta zločinska sveta skuša prodajati kot samoumevna racionalnost. DE TE FABULA NARRATUR, pravi Marx v Kapitulu. O tebi govori ta zgodba.

Zato se študentje ne borimo za oblast, ne gre nam za oblast, in v tem se razlikujemo od ostalih grup in akterjev v politiki. V tem je tudi naša prednost, ker v politični tekmi za vpliv in za stolčke nimamo kaj izgubiti. Dobro vemo, da sprememba garniture oblasti ne spremeni ničesar ali zelo malo, da je potrebna trajna sprememba strukture oblasti in da je zmaga na koncu, ne na začetku revolucije (Roza Luxemburg). Pot do tja pa je zelo dolga in naporna. Na njej je bistveno važen vsak po sameznik z vsemi svojimi sanjami in s svojim trpljenjem. Važno je, da postavi samega sebe na zatožno klop in se vpraša po vseh svojih nazorih in pogledih, po svojem načinu življenja. Bistvene stvari se dogajajo v glavah ljudi. Revolucija je samospreminjanje.

CE QUI M'INTERESSE, CE N'EST PAS LE BONHEUR DE TOUT LE MONDE, C'EST CELUI DE CHACUN!

(Boris Vian: L'écume des jours)

Kar me zanima, ni sreča vseh, ampak sreča vsakogar.

mladen dolar

Sklenil sem informirati študentsko in drugo javnost o dogajanju na nedavni konferenci ZK, ki je razpravljala o socialni diferenciaciji. Imel sem namen, da pod robne osvetlitve nekaterih dogajanj na konferenci, tako v glavni kot tudi stranski debati (o delu CK med dvema zadnjima zasedanjima konference), in vlogo uni verzitetne delegacije. Vendar te naloge nisem izpolnil, ker še ni v celoti objavljen a vsa razprava, niti končna resolucija. Zato objavljam na tem mestu svoj prispevek k diskusiji. Ne samo zato, ker sem bil edini diskutant iz študentske sredine, temveč tudi zato, ker je zaradi tega teksta prišlo do ostrejšje polemike, pa tudi tov. Kardelj se je dotaknil nekega mesta v tej diskusiji, čeprav implicitno. Menim, da moj prispevek ni bil v sredstvih javnega obveščanja zadostno predstavljen, saj so nekatera polemična stališča izpuščena, čeprav bi morala biti zaradi kasnejše polemike v celoti objavljena. Sicer pa to ni samo moja pripomba, saj je bila večina po lemičnih ali kakorkoli ostrejših prispevkov podana v sredstvih javnega obveščanja izrazito opiljeno in neproblesko (iz izgovorom krajsanja). Na koncu teksta bom podal še nekaj splošnih vtisov ter nekaj replik, ki jih med zasedanjem nisem mogel izreči.

... Tekst razprave ...

Prva replika na podlagi tega prispevka velja tov. Kardelju, ki je z svojo razpravo prvič jasno povedal, kaj si predstavlja pod pojmom „koristi iz minulega dela“. Gre namreč za to, da bi delavec v nekem podjetju imel vpliv in določeno korist od tistega dela sredstev, ki se odvijajo iz delovne organizacije v „širšo družbo“ in so danes na razpolago birokratskemu aparatu, bankam ipd. Ta sredstva še vedno pripadajo njemu, in ima zato vsa pravico, da o njih odloča. Vendar sta tu dve nevarnosti, kljub lepi in koristni ideji. Pojavlja se namreč vprašanje, kako to izvesti, da ne bomo zapadli v kapitalistične ali etatistične odnose, kar je v nasprotju s to idejo. Pravilno uresničena bi ta zamisel omogočila materialno osnovo družbenega samoupravljanja, saj bi zahtevala izredno dobro organizirano samoupravljalno strukturo, ki je po mojem še nimamo. Treba bi bilo namreč stalno preprečevati, da bi se „preteklo delo“ ne prelivalo le v osebne dohodke, pač pa v sklade podjetja, v modernizacijo itd. Ker omogoča ta ideja tudi nalaganje svojih sredstev v kaki zunanji investiciji, tudi v drugih podjetjih ipd. (kar naj bi predstavljalo materialno osnovo „socialistični solidarnosti“), je treba v zvezi s prejšnjo pripombo paziti, da to ne postane običajna oblika delničarstva in podobnih kapitalističnih zamislj, česar tudi sam Kardelj ni izključil. Do takšnih rešitev, ki bi vodile v še povečan o izkoriščanje šibkejših (del. organizacij), pa bi prišlo takrat, ko bi odločanje o sredstvih, ki prehajajo v družbo, in koristi od njih prevzela birokratska tehnokratka elita v družbi in v delovni organizaciji, ko bi bilo samoupravljanje zopet le navidezno, delavec pa zadovoljen, s tem, da bi dobil nekaj večjo plačo. Da bi se to ne zgodilo je potrebna visoka stopnja modernizacije družbenega upravljanja, javno st dela, stroga zakonitost, družbeni nadzor, ki bi omogočal vsakemu človeku pregled ali zahtevo po pregledu nekega poslovanja, poleg vsega pa visoko družbeno za vest in izdelan sistem odgovornosti. Potrebno bi bilo torej v praksi uresničiti načelo, ki sem ga podal ob Leninovi prispodobitvi, da bi bilo omogočeno vsakemu delavcu ali zahtevu po pregledu nekega poslovanja, poleg vsega pa visoko družbeno za vest in izdelan sistem odgovornosti. Potrebno bi bilo torej v praksi uresničiti načelo, ki sem ga podal ob Leninovi prispodobitvi, da bi bilo omogočeno vsakemu delavcu ali zahtevu po pregledu nekega poslovanja, poleg vsega pa visoko družbeno za vest in izdelan sistem odgovornosti. Potrebno bi bilo torej v praksi uresničiti načelo, ki sem ga podal ob Leninovi prispodobitvi, da bi bilo omogočeno vsakemu delavcu ali zahtevu po pregledu nekega poslovanja, poleg vsega pa visoko družbeno za vest in izdelan sistem odgovornosti.

Odklanjam pa kritiko, ki jo je naslovil na tiste, ki so kritično združevali „preteklo delo in delničarstvo“. V svojem prispevku sem omenil obe ideji (delnice in nejezno st i v zvezi s preteklim delom) zato, ker od predloga amandmajev ni bilo nikjer jasno spregovorjeno o tem, pač pa so se pojavile raznorazne govornice in ugibanja pa tudi javni predlogi, ki so težili h kapitalizaciji, in to povezanosti zaves tno ali nezaves tno z neopredeljeno kategorijo minulega dela. Sam pa sem vezal to dvojico na buržoazne koncepcije, ki so v naši družbi prisotne (stalinistične in socialdemokratske), in ki jih zastopajo tudi nekateri naši vodilni politiki in gospodarstveniki, — vse to pa izvira iz zaustavljenе revolucije. To bi moral seveda natančne je opredeliti, menim pa, da smo začeli delati velike napake kakih 10 let nazaj, ker prej narejenih napak — v obdobju „domačega stalinizma“ (če pretiravam, bo po kazala zgodovina) — nismo odpravljali dovolj radikalno, temveč smo vse skupaj s krčili na nekaj ekonomskih in političnih ukrepov, npr. devalvacijo in kasnejše ekonomске in ustavne reforme, premalo pa smo se naslonili na že uvedeno samoupravljanje in množično iniciativo, čeprav smo o obojem veliko pisarili in govorničili. Popravljanje napak ni spremljala množična nova revolucionarna iniciativa. Da bi takrat morali začeti z radikalnim odpravljanjem napak, kažejo tudi kasnejše krize in afere (Rankovič), delavski in študentski nemiri ipd. Seveda se zavedam objektivnih možnosti in subjektivnih slabosti; to oboje izhaja iz nekega prekletega kroga kontrarevolucije znotraj revolucij samih, takrat ko se etablirajo (npr. stalini stične oblike diktatur ter neplodna strankarska politika delavskih in drugih „revolucionarnih“ partij na zahodu) — toda vse to ne sme biti opravičilo, ki bi nas rianes odvzelo zavete revolucije, odgovornosti za napake in omogočale zapiranj e oči. Tudi sam ne morem podati nekega recepta za odpravo sedanje stanja, lahko podam le nekatere splošne in načelne osvetlitve, ki so seveda tudi sama podvr žena kritiki in samokritiki. Ostalo moramo napraviti vsi skupaj, tisti, ki nam gre za neko človeško perspektivo naše družbe in sveta. Delovanje univerzitetne deleg acije je bilo usmerjeno izključno v tem smislu, in če smo kritizirali in oporekali, je to izhajalo z načelnega stališča. Mislim, da med nami ni „učenjakov“, ki bi kra tilo delavskemu razredu moč in oblast — nad živim in minulim delom, nasprotno, borimo se za njegov dejanski vpliv v družbi. Kakršne koli drugačne interpretacije (kritizirstvo, elitizem in intelektualcev, boj za moč in oblast), pa od kjerkoli bi prihajale, štejem za zlonamerne.

Njihov cilj je onemogočiti tako vlogo univerze v družbi kot tudi ZK v njej tako da bi eni kot drugi demagoško kazali na „nepolitičnosti univerze in študentov“ in to izkoriščali za političansko delovanje ter manipulativne posege. V tem prim eru bi bila spet enkrat žrtvovana slovenska (mlajša) inteligenca političnemu prag matizmu ter diletantizmu „akcionaštva“. To je seveda daleč stran od revolucion arnega delovanja, toda na žalost se tega zavedamo le nekateri.

Moja druga pripomba oz. replika velja tov. Mikelnu, ki se je spotaknil ob Leni nov citat o snažilki, češ da je to ultraleva utopija in v nasprotju z njegovim citato m (o svobodi literature) nekorekten citat. Tu ponavljam svoj odgovor na konfe renci, da sem vzel ta citat kot ilustracijo nekega načela, ki pa sem ga vsaj v glavnih črtah konkretiziral (glej prispevek). Mislim, da je ta zahteva osnova „socialističn ega samoupravljanja.“ Tudi mnenje klasikov o uravnolovki za birokracijo ni utopi ja. Zanimivo je, da so vsi trije to objavili v svojih važnejših tekstih („O pariški k omuni“, „Država in revolucija“) in ga javno niso preklicali, čeprav je npr. oktobr ska revolucija kmalu prekinila s to prakso. Lenin se je še kako zavedal, da počenj a kompromis, in ni hotel zanikati načela. Pariska komuna pa se je tega načela vs eskozi držala in danes se ga dokaj korektno drži Kitajska (ki npr. ne pozna nobe ne privilegiranih kategorij, komunisti pa niso v ničemer vsaj v načelu in v popr ečju) privilegirani nad ljudstvom). Sam celo menim, da je Lenin napravil napako, ko je začel posebej privilegirati birokracijo, posebej partijsko, ki je začela dobiva

ti posebna sredstva in pooblastila. Spomnimo se, da so to dejstvo posebej napadli Konštadski uporniki in drugi delavski upori v sovjetski Rusiji, že po koncu kot r revolucije, da je to kritizirala R. Luxemburg, in da so bili mnogi odpori v zvezi s tem celo med komunisti pri nas. Tudi Džilas se je v svojih, sicer demagoških nas topih skliceval na to „napako“. Morda je tudi zato to dejstvo tabu tema. V bo rbi in v najostrejših dnevnih revolucije so vse revolucije uresničevale to zahtevo po nepriviligiranosti (in ne toliko po egalitarizmu), kar je zgolj skrajna in primitivna oblika zahteve po nepriviligiranosti, posebej še ne-komunistov. Mislim, da ni sedaj j dokaz proti načelu to, da se je uveljavljalo le v obdobju vojnega komunizma in zaostrene revolucionarne borbe in potem nič več, temveč je dokaz za to, da se u veljavjanje obeh načel pokriva z revolucionarnim dogajanjem. Dokler je revolucio narni proces živ in živa ustrezna zavest, toliko časa je tudi možna r a d i k a l n a d e m o k r a c i j a . Le zaustavitev revolucionarnega procesa, ki se ponavadi zgo di z etabliranjem neke dosežene stopnje v njem, povzroči tudi odpoved tema dve ma (in tudi drugim) praviloma p r o l e t a r s k e (radikalne, neposredne) d e m o k r a c i j e (= profl. diktatura, kot to trdi tudi R. Luxemburg). Kolikor bolj se rev. proces zaustavlja in ponavlja znotraj nekih vnaprejšnjih danosti, toliko manj je te demokracije, toliko več neproduktivnih slojev (birokracije) in toliko težje je znova pognati proces naprej. Ne trdim, da bi se morali iti sedaj zopet partizanstvo, temveč je potrebno najti moderne, času primerne oblike radikalne demokracije. in uveljavljanja njenih pglavitnih načel. V naših razmerah (mislim pa, da tudi dr ugod v razvitejšem svetu) se to pokriva z uveljavljanjem socialističnega (ne buržo aznega, ki ostaja zavestno na pol poti, se hkrati boji in omalovažuje samega sebe) samoupravljanja kot celovite družbene zadeve in sodobne oblike permanentne re volucije. Zato menim, da ostajata tudi „moji“ dve načeli na svoj način obvezujo či (pa še mnoga druga, ki jih je treba le potegniti iz izkustva revolucij in d e m o k r a t i č n i h g i b a n j p o s v e t u d o d a n e s . Le uveljavljanje teh načel omogoča, da birokrat deluje v interesu delavca. Konkretno, menim, da bi morala posebej biro kracija v ZK (ali, če rečemo lepše, administracija in vodilni organi) slediti tem na čelom, da bi morala delovati javno, izpostavljena najstrožjemu nadzoru in kritiki vseh socialistično-demokratsko mislečih ljudi posebej komunistov, delovati stro go zakonito, kot tudi slediti demokratični iniciativi množic, kadar se pojavi. Odp ravljeni bi morali biti vsi njeni privilegiji, posebej v razpolaganju z družbeno moč jo in v skladu s prvim pravilom plačana v obsegu poprečne plače delavca (tu za s edaj še ni važno, ali bi to ugotavljali glede na občinsko, republiško ali državno po prečje). Če potem nekdo ne bi več hotel biti član ZK, bi s tem pač pokazal, kaj ga drži v njej, in torej bolje da gre ven. Etabliranje revolucije ne pomeni njene zm age, kajti revolucija le zmaguje, njena zmaga je permanenca procesa in šele takrat, ko bo najširša, v osnovi neposredna demokracija „tekla sama po sebi“, lahko gov orimo o „koncu oz. o zmagi revolucije“. V tem smislu je „zmaga komunistov šel e na koncu revolucije“ (zopet R. Luxemburg). Mi pa se ponašamo, kot da je glav no že za nami, da je revolucija zmagala ipd. V resnici pa bi morala biti družbena zavest usmerjena v prihodnost in se zavedati, da je najtežje še pred nami, vse dok ler se ne začne revolucija kot zavestno svetovni proces. Nikomur ne smemo dopu stiti p r a v i c e , d a p i r u j e n a d d e l n o z m a g o , i n s t e m z a p i j a c e l o t o . Zato ne smemo p ustiti etabliranja nekih birokratskih struktur, posebej ne v partiji in, če se ne da drugače, opomniti nanje, četudi s provokacijami in negiranjem danega stanja.

V svoji zahtevi sem „realist“ le toliko, da dopuščam različne, pa tudi večje p lače za birokracijo, toda vendarle se mora ravnati po uravnolovki in po poprečni plači delavca (npr. dvakrat večja, če ne gre drugače). Če opravlja poleg zgolj od ministrativnega dela še kako drugo, dejansko delo, pač dobi zanj neki dodatek. V endar so tu znane nevarnosti korupcije, zato bi bilo potrebno vedeti, da so vse na grade in dodatna sredstva, tudi kadar so nujna, kompromis, in jih je zato treba sk rčiti na minimum. K tej zahtevi spada tudi to, da bi morali biti vodilne funkcije v ZK štete kot častne funkcije in ne kot „službe“, in da bi torej moralo veljati nač elo striktnе reelekcije, toda ne iz ene vodilne pozicije na drugo, temveč, kar je bi lo že zahtevano in sprijetno, iz vodilne funkcije v proizvodnjo. Tako bi preprečili (vsaj deloma) reprodukcijo nekega vladajočega sloja, ki se reproducira in množi iz samega sebe. Te zahteve sem omejil na ZK, ne zato da bi pri tem tudi ostalo, t emveč zato, ker je treba pričeti tu, pri nas komunistih, kjer za izvajanje še tako striktnih demokratičnih načel ne bi smelo biti ovir (tudi demokratični centraliz em je oblika demokracije, ne pa da je demokratičnost oblika centralizma). Seveda bi morala ta načela počasi preiti na vsa družba in na ostale politične institucije, ter na koncu v vse oblike družbenega življenja (gospodarstvo — nekateri vodilni k ladri, ki so oblika tehnokratske birokracije, kultura ipd). Vem, da bi to šlo počasi, toda mislim, da takrat ko se združita lep zgled in družbena potreba, stvar uspe. Vse skupaj pa ima svoje mesto v širokem, demokratskem gibanju, ki se mora nuj no začeti, o katerem sem govoril prej. Vse kar pišem in zahtevam (bolje želim), g ledam iz tega zornega kota. Menim, da je čas zrel za takšno gibanje, ki bi dalo re alno vsebino našemu samoupravljanju in socializmu. Menim tudi, da bi tak dogo vor med komunisti, ki bi uveljavil prej zarisan sklop načel (ki seveda niso vsa, ki se lahko pojavijo v teku razvoja) in ki bi ga izpolnjevali kar najzgodnejše, povrnli ugled ZK, ki vrnil družbeno moč, ki bi bila upravičena, povzročil bi „naravno“ di fereniacijo med komunisti in „komunisti“ ter čiščenje vrst ZK (in gotovo tudi njeno obnoveitev z resnično zavzetimi člani). Ta proces seveda ne bi ostal brez od meva v družbi, saj imamo člani ZK v njej velik vpliv, tako da bi se k temu proces u počasi pridružila vsa družba in njena temeljna organizacija — samoupravljanje. Šele sedaj se bi pojavila možnost uspešne uporabe amandmajev, načela „pretekle ga dela“, odpravljanja neupravičenih socialnih razlik, pa tudi odprave ekonomske krize, nacionalnih preprirov, ki so danes več ali manj kanalizacija družbene kritike in revolucionarnih energij v množicah na stranski tir (saj se vendar tudi nacional ni spori nikoli ne morejo „pravilno“ rešiti, če se rešujejo le kot nacionalni, ekon omski kot ekonomski in razredni kot razredni, temveč se mora zaneti d r u ž b e n o jugoslovansko gibanje, ki povzema vse te probleme v enoten zgodovinski tok, ki jih odpravlja). Mislim, da so pogoji in možnosti za takšno gibanje zreli in da manjka le močna, organizirana „subjektivna“ iniciativa. Za zdaj bi bilo jedro ta kega gibanja iz iniciative ZK, pa tudi študentsko gibanje, ki ima nemara večjo st opnjo kritičnosti in zavzetosti kot ZK, toda šibko enotnost stališč in zahtev ter skoraj nič organiziranosti. Vsi ki želimo torej dati impulz in iniciativo, se moram o navzeti študentske zavzetosti ter kritičnosti in poštenosti ter „komunistične or ganiziranosti“ (mislim nasploh ter v emfatičnem pomenu) in „revolucionarne d iscipline“. Začnimo torej pri sebi, v vrstah študentov ter komunistov na univerzi, izpolnjujmo torej te zahteve pri sebi.

Mislim, da bo zanimivo poslušati ugovore k temu, pričakujem namreč več ali manj buržoazne in cinične komentare, ki pa nas morajo opogumiti, da vztrajamo. Eden takih je bil tudi Mikelnov na konferenci, ko je dejal, da bi morali tedaj kom unisti postati nek beraški red.

Odgovoril bom v enakem stilu kot Mikeln (aforistični „neresni“ stili):

1. Kljub vsem prigovorom niso vsi komunisti birokrati, tudi znotraj svoje or ganizacije ne, torej ne bi vsi postali „berači“.
2. Če ta trditve velja, tedaj pove zanimivo dejstvo o delavskemu razredu, ki nam je žal ostalo prikrto, namreč, da je poprečna plača delavca tako niska, da g a postavlja na nivo berača.
3. Kljub temu da sicer ne vemo, kaj je delavski razred, v tem primeru to nen adoma tako hitro vemo, namreč tisti, katerih poprečni standard je enak beraštvu. Zanimivo!
4. Kljub tem „ugotovitvam“ menimo, da smo delavska partija, nastopamo v imenu delavskega razreda, smo njegova avant-garda, hkrati pa nočemo deliti nj egove življenjske situacije—beraštva. To se pa kaj slabo poda neki d e l a v s k i

partiji, mar ne. Morda gre to skupaj z avant—gardo, toda ne vem, s čim bolj — ali z avant (spredaj, pred) ali z gardo.

5. Konferenca je Mikelinov ugovor sprejela z navdušenim aplavzom, kot da bi se delegati s tem rešili „hude more in strahu“, pa menda ne pred tem, v tistem paradoksalnem „trenutku resnice“ zasluženem, delavskim razredom, ali vsaj pred njegovim „osnovnim slojem“, o katerem je tudi tov. Kardelel dejal, da ga bodo ti sti, ki ga sedaj ne najdejo, že čutili ob pravem trenutku (kot se spomnim, tu ni bilo aplavza).

To negativno plat konference (imela je tudi pozitivne strani, predvsem v večji kritičnosti in zavzetosti ter polemičnosti, k čemur je krepko prispevala tudi univerzitetna delegacija) je po srečnem zaključku izrazil tisti delegat, ki je v svoji diskusiji odkrito podvomil o tem, da smo še delavska partija. V zasebnem pogovoru v veži skupščine (medtem ko so se po nekem, mojemu stališču nasprotnem mnenju, zunaj v prvem snegu zavrtela kolesa zgodovine) mi je dejal, da bo očitno zopet vse delala partija namesto delavca in da se resno sprašuje, kaj se bomo srečali z delavcem.

Naj mi tov. Mikelin oprusti, če je ta del videti kot izključna polemika z njim, kajti to ni res. On je le izrekel mnenje, ki je viselo vsem na ustih, ne da bi se do konca vprašal, kaj stoji za njim. Ne bi sploh polemiziral, pa me je presenetilo navdušeno ploskanje delegatov in moja lastna reakcija, kajti za hip sem tudi sam sprejel njegov argument. No, tega sem se ustrašil, zato tolikšna pozornost temu ugovoru. Hkrati sem poskušal tudi malo bolj razviti svojo, takrat bolj intuitivno doje to zamisel, mislim pa, da je resnična. Izkoriščam sicer dragoceni prostor tega lista a, da odgovorim na še en možen ugovor, češ, kako določiti, kdo je birokrat in kdo ni in koliko je to. Mislim, da je najboljša kar vprašati delavce in sploh prizade te občane, naj sami povedo in pokažejo nanje in sploh na vse, ki opravljajo kakršnokoli navidezno, a bogato plačano delo. Se bomo že sporazumeli in če bo prišlo o do kakih napak, bo krivičnosti ter neupravičenih socialnih razlik veliko manj, kot jih je sedaj.

P.S.

Opažam, da se mi je ta sestavek zavlekel v odkrito ali prikrito polemiko s marsikom in marsičem, kar ni v neposredni zvezi s temo. Tako bo morda Jaša ugotovil, kako se deloma navezujem na njegovo pobudo in se hkrati kritično obračam nasproti nekaterim njegovim stališčem.

Lahko ga je razumeti tudi kot enega izmed prispevkov na temo o reformi ZK in političnega sistema, o čemer bo razpravljala bližnja zvezna konferenca ZK. Moja noga se bi našo iniciativo sprožili tudi tam, čeprav vem, da ne bo velikega razumevanja, toda kot informacija o tem, kaj se dogaja v „bazi“ in kam gre naša pot, bi bila zanimiva.

andrej ule

Največje tvorbe intelekta buržoazija priznava in opravičuje le na ta način, da jih prikazuje kot neposredne tvorce materialnega bogastva, kar skuša lažno dokazati.

(Karl Marx)

MARX imarket

Najprej sem mislil na socializem

Ko sem vstopil v maxi-market, sem najprej videl veliko ljudi, in gledal sem njihove obraze, ki so izražali, kdo je glasoval za in kdo proti samoprispevku za otroško varstvo. Med temi dvojimi so bili obrazi z dvomečimi pogledi, ki so nemirno begali po tej, od skupščine veličastnejši trgovski palači. „Market“ pa je bil očitno tako konkreten, da je onemogočal presojo. Bil je in še vedno je, da bi pričal še novim rodovom o teh težkih časih, ko se socializem še opoteka na majavih nogah, v obupnem optimističnem prizadevanju, da bi dosegel in presegel tisto na zahodu. Pa je revež socializem napel možgane in se začel ličiti z bleščečo fasado, da bi jemala vid, in ne bi videli tistega, kar je za njo. Ljudje pa, ki so v marketu najprej dvomeče obstali, so sprevideli, da bogopomagaj, ker je pač tako. HODili so po etažah te živopisne trgovine in si dopovedovali, da je vseeno lepa in dobra, čeprav si niso upali priznati, da je to nova delovna zmaga socializma, kakor tudi ne, da je to mali poraz tega istega.

Potem vidim — ni vodometov

No, kar se mene tiče, kaj dosti bolje ni bilo. Da bi se mi ne zvrtele v glavi, sem se začel ravnati po tistem kriteriju z zahoda. Spomnil sem se ameriških „shoping-centrov“, pa se mi je market zdel kaj boren; v notranjosti ni poganjalo nobe no eksotično drevo, ni bilo videti nobenega vodometu, ni bilo posebnega prostora za glasbo in „go—go girls“, namesto punc iz mesa in krvi, običajenih v prodajalnih artiklih, so s svojimi ribjimi očmi zrlje v ljudi polakirane lutke, vsa plastika, s katero so prostori oblitni, ni imitacija mahagonija ali bukovine, ampak je gola čudno oblikovana plastika.

Mladeni Dolar se spremeni v naslonjač

Dije ko so me noge nesle gor—dol po tekočih stopnicah, bolj sem izgubljal za vest. Počasi sem se le navajal na okolje. Oglevala so se ogledevala v nas (nekaj študentov), hladniki in pomivalniki se niso odločali za nas, kajti nismo se jim zde li že godni za uporabo. Vsi so se spreminjali. Ljudje so postajali sesalci za prah, dežniki in igrače, s stropa pa je gostolela priljubljena glasba teh predmetov. Pote m sem videl prekrasen naslonjač. Bil je tako lepo oker, in odločil sem se, da ga bom preizkusil. Ravno sedem nanj, pa prihiti zgroženi prodajalec. In še preden je kaj rekel, sem dobro pogledal in se tudi sam zgrozil nad samim seboj. Sedel sem na Mladenu Dolarju. (Ta mi je pozneje povedal, da je tudi sam mislil, da je naslonjač.) Takrat sem končno ugotovil, da mi je dovolj postopanja po maxi—marketu; stekel sem po tekočih stopnicah ven v zakajeni zrak.

darko štrajn

TRG REVOLUCIJE

Trg revolucije v Ljubljani, zadnje dni novembra, že skoraj urejen — tako kot so pred nekaj leti načrtovali. Ali pa malo drugače, vendar še vedno v marmorju, steklu, betonu.

Slavimo: Dan Republike.

Slavimo: dograditev maximarketa.

Trg revolucije naj bi bil simbol te revolucije. Tu je sedež revolucionarne oblasti: skupščina v lepi zgradbi, s kipi ob vhodu. (Na drugi strani zgradbe je CK par tije. Vmes, na dvorišču sejna dvorana.) Ljudska oblast — oblast, ki je izšla iz revolucije. In še več: razvijajoče se samoupravljanje.

Po zidovih sosednjih hiš še zmeraj visijo, že malo raztrgani in obledeli, plakati: samoprispevek v Ljubljani, vsi na voliča, vsi glasujemo za „kajti „očka, mamica, dedek, babica . . .“ ali ne veste, da „sodobna industrija potrebuje sodobne strokovnjake, take pa vzgajamo v sodobni šoli“ . . .

Kajti imamo skupščino, dobili smo amandmaje, skupščina je samoprispevek, samoprispevek je šola, vrtec, socializem. Vsi smo za . . .

Nasproti skupščine se dvigata stolpnici. Tu bi moral biti izvršni svet, pa še zmeraj domuje nasproti ekonomske fakultete. Ena stolpnica je še danes nedograjen skelet, v beton pretvorjen denar za izgradnjo ekonomske fakultete, izvršnega sveta in še česa. V drugo se je vselil finančni kapital: Ljubljanska banka, pravi naslov za denarne zadeve. Banka je denar, denar je moč, moč vlada, denar vlada, banka je nasproti skupščini, je višja od nje.

Dobili smo še maximarket, največji, najnovejši, najlepši, najbolj založen, z najbolj prijaznimi prodajalkami, nižjimi cenami, discount prodajo, parkiriščem za avtomobile . . . „Vsaka civilizacija si gradi spomenike, ki najbolje izražajo njene ga duha“ . . . In študentje jih spravljajo v negotovost. Vseh 10 milijonov NDdin, ki so vloženi v maximarket, v naš maksim! Nosijo plakate: „Tu smo, vaši smo!“ „Čutijo se oropane, so osamljeni in govorijo o oblasti združenega delavskega razreda in o tem, da je narodni dohodek tako visok, kot je. Da se denarja ne da priprijeti, ampak samo porabiti. Tako ali drugače, za maslo ali topove, kot piše Sa muelson v svojih učbenikih. Za novo ekonomsko fakulteto ali za maximarket, kot se dogaja v resnici.

Maximarket je utelešeni trgovski kapital, v vsej svoji marmornati bahavosti, z vsemi ljubkimi prodajalkami vred.—

Trg revolucije v Ljubljani, zadnje dni novembra: skupščina, Ljubljanska banka in maximarket. Na drogovih visijo partijske zastave, rdeče kot kri, z zvezdo, srpom in kladivom. „Proletarci vseh dežel, združite se!“ „Ob njih jugoslovanske in slovenske trobojnice, z rdečimi zvezdami. In rumene zastave, z rdečim krogom in črkama „mm“. Maximarket. Maximarket. Maximarket.

mladen švarc

REDNA LETNA SKUPŠČINA STANOVALCEV ŠTUDENTSKIH DOMOV V LJUBLJANI ALI ŠTUDENTU NAJPREJ KRUHEK IN POTE M ŠE MALO POLITIKE

8,10h — petdeset ljudi

8,15h — sedemdeset ljudi

8,20h — Miro Bukvič, predsednik sindikata stanovalcev študentskih domov v Ljubljani, napove, da se bo skupščina začela ob osmih tridesetih in nas prosi, naj sedemo (verjetno se boji, da bi prihajajoči, ko bi nas videli stati, odšli).

8,35h — Miro Bukvič otvori skupščino, po izpolnitvi proceduralnih postopkov, z rokami na hrbtu začne s svojim govorom.

8,40h — (ljudi že sto) — Miro Bukvič govori, dolgo, navaja polno konkretnih podatkov o reševanju zadanih nalog v preteklem letu. Stvari so se proti pričakovanjem fantastično uredile (in resnično je bilo dosti narejenega). Poroča o sprejemanju in izvajanju družbenega dogovora, o politiki cen in sprejemanju v študentske domove, s tem, da je postelj v študentskih domovih vedno več (bog daj še en IFIP), da so po blokkih zamenjali dotrajano opremo, opozori, da se socialna selekcija začne v osnovni šoli, da se bo treba za naprej boriti v tej smeri, razburja se zaradi nepravilnosti pri sprejemanju v študentske domove in našteva napol konkretne primere, govori o reorganizaciji sindikata, na koncu prizna, da je politizacija študentov zanemarjena zaradi reševanja konkretnih materialnih vprašanj, da se bo pa za naprej „dalo študentom, stanovalcem študentskih domov, dalo tudi malo politike“. Poročilo o primeru discipliniranega, naravnost zgledega dela.

Sledi jedrnat poročilo predsednika organizacijskega odbora foruma. Besede dajejo vtis njegove vsestranske fantastične urejenosti. Skupščina je naravnost fantastično ekspeditivna. Vse je v redu, razen majhnega dolgčasa.

K mikrofonu stopi direktor študentskih domov Jurij Kogoj in pove, da z veseljem konstatira faktično dejstvo, da so se stvari resnično obrnile na bolje, da problemi sicer še so (npr. problem študentskega tabora v Ankaranu), da pa se vseh problemov ne da rešiti naenkrat, da nima v eč kaj dosti povedati, da bi samo ponavljal Bukviča.

Skupščina, kljub temu da je nesklepčna, ker se je udeležilo okoli 4% stanovalcev študentskih domov, poteka kot raportiranje. Zatakne pa se pri volitvah. Delovni predsednik predlaga informativne volitve, potrebuje glasove za sklepčnost pa naj bi si zagotovil vsak kandidat sam; to je posebno potrebno, ker bi bilo na drugi skupščini verjetno še manj ljudi, sicer pa so bili kandidati na skupščinah blokov že tako rekoč potrjeni.

Dva študenta protestirata proti nelegalnosti volitev. Znajdemo se v precepu vesti in problema organizacije nove skupščine. Bukvič zagrozi, da bo v primeru ponovne skupščine prisiljen odstopiti. Direktor študentskih domov nam pove in nas prepriča, da so te volitve samo formalna potrditev volje večine, ker so bili kandidatski postopki izvedeni po blokih. Gojko Stanič privatno reče sosedom za svojim hrbtom, da bi bilo sploh pametno organizirati skupščine samo po blokkih. Glasujemo za pravi delovni predsednik. Med razdeljevanjem volilnih listov (za in formacijo) kapajo posamezniki s prošnjami in kritikami, ki se izgubljajo v nepomembnostih, s katerimi samo potrjujejo visoko zavest samoupravljanja v študentskih domovih.

Volitve so končane, nelegalne volitve, naši predsedniki v forumu in sindikatu so nelegalni.

Mnogo se je še govorilo, mnogo so še dejali Miro Bukvič, direktor študentskih domov, toda vse zaobsega to, kar sem povedal. Tako, drage kolegice in kolegi, imamo nelegalno izvoljene predstavnike, boga zahvalite, da vas niso odstavili zaradi vaše lenobe in malomarnosti do vodstva skupščine. Miro Bukvič vas samo opominja, da ne najde več zaupanja v vas, saj poznate izrek: Vlada je izgubila zaupanje v ljudstvo in ga je odstavila.

Dragi kolegice in kolegi, smo pomislili, kaj pomeni, če nas odstavijo.

miro bolčina

RDEČA JESEN 1956 NA POLJSKEM IN MADŽARSKEM

Zakaj pisati danes o dogodkih, ki so se dogajali pred petnajstimi leti, in se jih le malokdo še spominja?

Poljska in zlasti madžarska revolucija sta nam danes predstavljeni že nam splahotani v popolnoma napačni, tendenciozni luči, ki v veliki meri spominja na odnos Sovjetske zveze do okupacije na Češkoslovaškem. Kar se Poljske tiče, lahko v zgodovinskih knjigah prebiramo o dokončni destalinizaciji s prihodom Gomułka na čelo državnega aparata. O Madžarski pa zvedo, da je bila prva intervencija ruskih čet morda preuranjena, da pa je druga prav gotovo rešila Madžarsko pred nevarnostjo restavracije kapitalizma. Vsakdo, ki zgodovino nekoliko natančneje pozna, dobro ve za neresničnost in zlaganost teh trditvev. Zato mi je žal, da se bo moral k tej temi spustiti kot laik in bom lahko orisal samo grobo podobo tragičnih preteklih dogodkov.

Pisati in razmišljati o teh stvareh pa je potrebno še iz drugih razlogov. Predvsem moramo jesenske dogodke leta 56 razumeti v širši povezavi delavskih gibanj in nemirov v socialističnih državah. Mednarodni revolucionarni proces se je začel v vzhodni Nemčiji, v deželi z najmočnejšo tradicijo boja proletariata, ki so ga zmagovalci druge svetovne vojne razklali na dva dela in s tem do neke mere zmanjšali svojo moč. Leta 1953 so se uprli v vzhodnem Berlinu gradbeni in metalurški delavci proti nemogočim življenjskim pogojem in proti ruski zasedbi. Splošna stavka in zahteva po oblasti delavstva sta bili kmalu krvavo zažučeni. Varnost in neskrbnost velikega stalinističnega sistema pa sta se močno zamajali. Spopad se je nadaljeval v Vorkuti, na področju, kjer je bilo skoncentrirano največje število koncentracijskih taborišč v SZ. V letu Stalinove smrti se je dvignilo v stavko pol milijona delavcev—taboriščnikov v upu, da je z dikatorjem padel tudi njegov sistem. Rešitve so bile brutalne, vseeno pa so se taborišča na široko odprla, in začelo se je opuščanje v vseh okvirih sovjetske družbe. Začela se je doba „destalinizacije“. Nastopile so prva rehabilitacije, bolj in bolj so se razkrivali zločini iz stalinške ere. Novi oblastniki so si skušali utrditi oblast s tem, da so odkrivali pravo podobo svojih predhodnikov. Ta logika pa se je kmalu obrnila proti njim samim, saj se je vedno bolj razkrivala prava logika sistema, ki ga sami v bistvu niso prav nič spremenili. Analiza sistema je bila spočetka privilegij intelektualcev, vendar so tudi delavci začutili pravo naličje sprememb in so zahtevali svoje pravice.

POMLAD V OKTOBRU

Osnovni vzroki nezadovoljstva poljskih delavcev so bili enaki kot pri berlinskem proletariatu. Medtem ko se je industrija bliskovito razvijala, se dohodki praktično niso spremenili (od 1950 do 1955). Izbruhnili so v Poznanju. Ko zahtevni delavci po zvišanju plač niso bile uresničene, so stopili v stavko. Prišlo je do množičnih manifestacij. Nastopila je armada. Proti organizatorjem stavke je bil sprejet proces. V tem trenutku se je poljski proletariati kot en močan dvignil proti birokraciji. Delavci so ostro zavrnilo razlago o reakcionarnih provokacijah, v največji vaščavski tovarni Zerani so se solidalizirali s poznanjskimi tovariši. Mladi partijski sekretar v tej tovarni, Godzik, je kasneje dejal:

„Končno smo začeli razmišljati. Spomnili smo se na oktobrsko revolucijo in na njene delavske delegate, na svete delavske delegatove. Iz zbledelih spominov in iz dokumentov smo dognali, kaj se je pravzaprav v Sovjetski zvezi dogajalo v obdobju oktobrske revolucije...“

Tovarna pa je izdala razglas, v katerem je pisalo:

„Cilj delavske demokracije po tovarnah je, da se delavci nemudoma neposredno vključijo v vodstvo tovarn, saj so oni tisti, ki so najbolj zainteresirani za njihov razvoj in usodo. Hkrati pa je to edina garancija, da se bodo lahko odpravile vse napake in izkrivljenja, saj bo tako lahko vodstvo kontroliralo celotna delavska skupnost.“

Prišlo je do edinstvenega revolucionarnega sožitja med proletariatom in inteligenco. Studentski tednik *Po Prostu* je prvi začel z ostro in neusmiljeno analizo birokracije. Delavci so jo vzeli za svojo in jo spremenili v realnost.

Poljski oktober je pretresel cel narod, proruska birokracija se je morala umikati korak za korakom. Vedno bolj so rasle zahteve, naj vodstvo prevzame Gomułka, zaprt od leta 1951 zaradi „nacionalizma“ in „titoizma“. Gomułka je za Poljak in predstavljal simbol neodvisnosti in borbe proti stalinizmu. Liberalno krilo partije (Cyrankiewicz) je spoznal, da je to edini izhod. Pod pritiskom revolucionarnih množic se je 19. oktobra sestal osmi plenum centralnega komiteja Komunistične partije Poljske, ki je moral Gomułko znova sprejeti v partijsko in državno vodstvo. To pa seveda ni bil edini in končni cilj delavcev. Delavske delegacije iz vse države še niso bile zadovoljne, zahtevale so odstop Rokossowskega, ruskega maršala poljskega porekla, ki je bil minister za narodno obrambo. Zahtevale so demokracijo v sindikatih ter reorganizacijo ekonomije tako, da bi lahko delavski predstavniki imeli nanjo tvoren vpliv.

Takoj naslednjega dne, ko so vrgli Rokossowskega, 19. oktobra, so prispeli v Varšavo Hruščev in drugi sovjetski voditelji. Sovjetska armada se je bližala poljskim mejam. Pogovor med Rusi in Poljaki je trajal celo noč. Šele ob jutru so Sovjeti odstopili od svojih prvotnih stališč. Prva etapa revolucije je bila dobljena. Prav gotovo ne zaradi dobrega srca ali visoke zavesti ruskega vodstva. To zmago je izvajal cel poljski narod. V Poznanju, kjer se je vse skupaj začelo (mesto je takrat imelo 300.000 prebivalcev) se je na cestah zbralo več kot sto tisoč ljudi, ki so manifestirali svojo privrženost Gomułki in zahtevali, naj se ruske čete ustavi. Po tovarnah po vsej Poljski so se ustanovljali sovjeti in oddelki delavske milice. Proti birokraciji, a za socializem. Zeranski delavci so se obrnili k centralnemu komiteju: „Borili se bomo proti vsem tistim, ki mislijo, da je naša demokratizacija prva etapa v naši vrnitvi k buržoazni demokraciji.“

V nedeljo, 21. oktobra, razgrne Gomułka pred javnostjo rezultate dela osmega plenuma. Tisti Gomułka, ki je deset in petnajst let pozneje zapiral in obsojal delavce, ki so se posluževali stavke kot svojega zadnjega izhoda, je tega dne svečano spregovoril celi Poljski: „Delavski razred se ne bo nikoli odrekel stavki kot svoje moči o orožju... Poznanjski delavci niso manifestirali proti ljudski Poljski, marveč proti napakam, ki so se tako globoko vgnezdile v našem socialnem redu.“

Hruščev se je umaknil, delavci so dosegli svoje; vendar pa se Poljska ni otresla stalinističnega jarma. Na prvi pogled je težko razumeti — ni bilo niti oborožene okupacije, stara birokracija je pokleknila pred zahtevami ljudstva — vse je ostalo pri starem. Razlogov je več. Stari birokratski aparat se ni dosti spremenil, „levo krilo“ partije ni samo v sebi nikoli prekinilo s preteklostjo. Nenehno je bila prisotna na grožnja s strani Sovjetske zveze. Edini odmev poljske revolucije je bil na Madžarskem. Po drugem vkorakanju ruskih čet je bila prihodnost začrtana tudi za Gomułko. Poljsko gibanje je tako postalo odrezano od proletariata v drugih državah. Zaustavljen je bil program, ki si ga je zastavil *Po Prostu*:

„Vse to prav gotovo presega nivo ekonomije... Gre za vprašanje oblasti. Delavski razred, ki ga je v stalinsem obdobju tlačila birokracija, odtujena družbi, zahteva sedaj direktno sodelovanje pri oblasti; prijemlje jo za roko, kot stvar, ki mu pripada in od katere je odvisna njegova usoda... Ko reakcionarni in birokratski elementi uspejo zaustaviti ta proces v eni tovarni, mestu ali okoliščini, se naše vrenje prenaša v druge tovarne, v druga mesta, v druge okolišče; vse dokler ne bodo razbite birokratske verige in ne bodo odločitve in nadzor nad vodstvom tovarne v rokah proletariata.“

Še enkrat se je izkazala resnica, da socialistične revolucije ni mogoče izpeljati v eni sami deželi. Tega so se zavedali sami Poljaki. Na začetku so morda še upali, da je bila revolucija v njihovi domovini samo iskra, s katero se bo vnela vsa Evropa. Na dan, ko je Gomułka govoril ljudstvu, je Radio Varšava vneseno spregovoril: „Rubikon je prekoračen; v oktobru je prišla pomlad, pomlad resničnega proletaarskega internacionalizma.“

Pomlad, ki so jo pregazili ruski tanki v Budimpešti in dvanajst let pozneje v Pragi.

Bojazan pred tem, da bodo ostali sami, potolčeni, je izrazil Roman Zimand, eden glasnikov poljskih revolucionarjev: „Do dokončne zmage socializma na Poljskem ne more priti, če stalinizem ne bo dokončno uničen. Ne moremo pa ga razbiti, če ne bomo sprožili proti njemu splošne fronte, ne samo na Poljskem, ampak v mednarodnem delavskem gibanju. To je problem naše države in hkrati problem proletariata vsega sveta.“

Zimand je pisal te besede pod vtisom madžarske revolucije, ki se je začela 23. oktobra; objavljene pa so bile v *Po Prostu*, četrtega novembra, na dan, ko so blinirani ruski tanki vdrli na Madžarsko in pokazali, kakšen je odgovor Hruščeva na vstajo madžarskega ljudstva.

REVOLUCIJA ALI KONTRAREVOLUCIJA?

Tudi na Madžarskem se je revolucionarno vrenje začelo v vrstah intelektualcev. Pod okriljem organizacije Mladih komunistov je krožek Petofi začel ne samo z neusmiljeno kritiko birokratskega sistema, ampak je bil tudi osnovna celica organiziranja komunistične opozicije. Organiziral je sestanke in debate po sektorjih (ekonomisti, filozofi, profesorji...). Devetnajstega junija je organizirano veliko zborovanje, na katerem vdova Lazsla Rajka zahteva pravico za svojega moža, obsojenega in usmrčenega v znamenitem stalinsem procesu. 27. junija osem tisoč manifestantov ploska besedam starega pisatelja komuniste Tiborja Deryja: „Končati moramo s to državo policistov in birokratov!“

Stalinistični teror je na Madžarskem personaliziral krvnik Rakosi. Pod pritiskom prebujajočih se množic ga je državni aparat moral žrtvovati; na njegovo mesto je postavil Geroja, bivšega agenta GPU. Na sestanku centralnega komiteja v juniju 56, kjer so postavili Geroja, so določili svoje okvire destalinizacije: „Trebajo tudi pristaviti, da se je v krožku Petofi in okoli njega začel razvijati nov center politične moči, ki se postavlja v opozicijo edinemu pravemu političnemu centru t e dežele, to je centralnemu komiteju partije madžarskih delavcev. Brez dvoma je ta izziv skrbno organiziran.“

To je bila meja, do katere je lahko šel Gerojev oblastniški aparat.

Ob obletnici Rajkove smrti so se šestega oktobra razvile množične demonstracije proti režimu. Vodil jih je Imre Nagy, star komunist in borec proti stalinizmu in „rusifikaciji“. Okoli njega so se zbirali komunistična inteligenca ter revolucionarni študentje, zaupanje ima tudi med kmečkimi množicami.

Štirinajstega oktobra je bil znova sprejet v partijo, vendar brez vsake funkcije. Vladni aparat je popuščal.

Poljski dogodki so burno odjeknili po vsej Madžarski. Za 23. oktober je krožek Petofi sklical množične demonstracije, ki bi naj potekale v znamenju solidarnosti s poljskimi delavci in kjer naj bi se izkristalizirala mnenja in ocena o madžarski politični situaciji. Manifestantje so zahtevali vrnitev Nagya v centralni komitej, nov gospodarski plan, razumno politiko s kmeti, kazni za odgovorne, in spoštovanje enakopravnosti narodnosti. Manifestacija se je kljub policijski prepovedi iz ure v uro razširjala. Ljudje so skandirali: „Nagy v vlado!“ „Rusi domov!“ „Rakosi na sojenje!“ Ob osmih zvečer je bil napovedan Gerojev govor.

Temperatura se je umirjala, množica je pričakovala, da bo liberalno krilo v CK zmagovalo, da bo napetost popustila. Toda Kremelj je v Varšavi že popustil, ni s hotel še enkrat umakniti. Gero se je zanašal na Ruse, armado in na AVH (zloglasna politična policija) in ostro obsodil manifestacijo.

Množica je krenila pred poslopje radia in zahtevala sprejem delegacije, ki bo njihove zahteve sporočila vsej javnosti. Policija je začela s streljanjem. Armada je deloma prestopila na stran upornikov. Boji so se pričeli v različnih delih mesta, študentje so formirali permanentni revolucionarni komitej, ki je vodil boje. Revolucija se je začela.

Centralni komitej je zasedal vso noč. Po eni strani je bila Imreju Nagyu poverjena oblast, po drugi strani pa so zaprosili ruske čete, naj „naredijo red“. Nagy je bil hkrati šef vlade in talec. Ta manevar je bil izpeljan zato, da bi množice spravili v zmedo in da bi položaj lahko spet vzeli v svoje roke. Prepozno. Boji niso prenehali. Preselili so se v druga mesta, zajeli so celo deželo. Generalna stavka je paralizirala celo Madžarsko, povsod so se borili proti agentom AVH in proti ruskim četam. Partija se je razklala. Na eni strani visoki funkcionarji in karieristi, ki so se zanašali na Ruse, na drugi strani široka baza, ki se je povezovala z upornim prebivalstvom.

V vseh mestih (Budimpešta, Miskolc, Sopron, Győr itd.) so se formirali delavski sveti in revolucionarni komiteji, ki so prevzeli oblast. 27. oktobra delavski je svet Miskolca sporočil: „Že dva dni Delavski svet in Studentski parlament upravljata mesto. Delavski svet je prevzel kontrolo nad vojaškim garnizonom in policijskim aparatom.“

Nagy ni izgubil zaupanja med delavci. Vendar ti niso bili zadovoljni samo z le pimi besedami. Znova so zahtevali razpustitev AVH in umik ruskih čet.

Rusi so se umaknili, monstruozni policijski aparat je bil razbit. Kremelj je priznal egalnost nove vlade.

Od 27. do 29. oktobra je trajalo sestavljanje nove vlade. Vanjo je Nagy sprejel tudi Belo Kovacksa in Zoltana Tildyja, predstavnika malih lastnikov in kmetov. V vlado je prišel tudi predstavnik stare komunistične opozicije Losonczy. 28. oktobra so se končala pogajanja med Nagym in Revolucionarnim študentskim komitejem. Ob tem je Nagy izjavil: „Vlada ostro zavrača stališče, da bi bilo sedanje ljudsko gibanje kontrarevolucionarno. Vlada se bo predvsem opirala na delavski razred.“ Istega dne je izdal proglas Szabad Nep, partijsko glasilo. Razglasil je ustanovitev Revolucionarnega komiteja madžarskih intelektualcev in obelodanil njihov program: Takojšnja ureditev odnosov s SZ in umik ruskih čet, splošne volitve, nič ne sme biti prepuščeno kapitalistom in veleposestnikom, tovarne morajo priti pod neposredno kontrolo svobodno izbranih delavskih svetov, prejšnji sistem delovnih norm mora biti takoj odpravljen, sindikati morajo postati neodvisni, preklicana mora biti prisilna kolektivizacija.

Tridesetega oktobra je Nagy izdal sestav vlade: Imre Nagy, Zoltan Tildy, Bela Kovacks, Ferenc Erdei, Janos Kadar, Geza Losonczy in en delegat socialdemokratske partije.

31. oktobra so se umaknile že skoraj vse ruske čete, delavski sveti so priznali novo vlado in pozvali k nadaljevanju dela. Življenjsna Madžarskem se je normalizirala.

Ne da bi kdorkoli slutil, so se pripravljale na nov vdor ruske čete, pripravljala se je izdaja Kadarja, Judeža madžarske revolucije (kako svež je še spomin na Husaka, Bileka, Indro...).

ZAČETEK KONCA

Madžarska idila je bila kratkotrajna. Še istega dne, ko so se umaknile, so se ruske čete začele spet vračati. Prav gotovo je zanimivo dejstvo, da se je istega dne (31. oktobra) začela anglo-francoska agresija na Egipt, ki je nacionaliziral Sueski prekop. Vzporedna akcija dveh imperializmov.

Prvega novembra se je Nagy še skušal pogajati. V Budimpešti se je srečal z Ni kolanom in Suslovom ter proglasil nevtralnost Madžarske in njeno željo po izstopu iz Varšavskega pakta.

Tretjega novembra je bila vlada razširjena s predstavniki socialistov, in Pal Ma leter, vojaški poveljnik upora je bil imenovan za ministra za obrambo. Istega dne so na svojo željo iz partije izstopili Imre Horvath, Ferenc Muennich, Antal Apro in Georg Lukacs. Kadar je izginil neznanokam.

Zvečer, ko so pogajanja z rusko delegacijo še potekala, je Pal Ma leter izginil (lugarbljen) in četrtega novembra navsezgodaj so blindirani ruski tanki prestopili mejo in napadli neodvisno madžarsko republiko. Obenem pa je Revolucionarna delavska in kmečka vlada, ki jo je postavil Kadar, ki se 4. novembra naenkrat spet pojavi, pozdravila intervencijo v imenu boja proti kontrarevoluciji.

Toda madžarski proletarij ni popustil. Oboroženi spopadi izdanega, osamlje nega naroda z mnogo močnejšim sovražnikom so se vlekli do 13. novembra. In še potem, čeprav vojaško pregažena, se madžarska revolucija ni predala. Politični boj se je nadaljeval. Delavski sveti so zapovedali splošno stavko. Vsa dežela je bil a ohromljena. Še ves november je trajala dvojna oblast po tovarnah, podjetjih . . . Med starimi in novimi koncepcijami ni bilo pomiritev. Madžarski proletarij je o stal zvest svojemu revolucionarnemu programu. 14. novembra je Centralni delav ski svet Budimpešte izdal naslednji proglas:

1. Mi, delavci, smo prepričani, da lahko red in mir v tej deželi vzpostavi samo čl ovek, ki uživa neomejeno podporo vsega ljudstva. Zato predlagamo, da vodst vo v vladi prevzame tovariš Imre Nagy.
2. Protestiramo proti temu, da so na ključna mesta Državne varnosti imenovani ljudje iz starih proslulih struktur.
3. Zahtevamo osvoboditev vseh zaprtih tovarišev.
4. Zahtevamo nemudni umik vseh ruskih čet.
5. Zahtevamo, da radio in tisk ne razširjata vesti, ki ne odgovarjajo resničnim po datkom.
6. Če našim zahtevam ne bo zadoščeno, bomo onemogočili vsako delo razen na tistih področjih, ki so nujno potrebna za normalno življenje prebivalstva.
7. Zahtevamo odpravo enopartijskega sistema in legalizacijo vseh stran, ki so os novane na socialističnih idejah.
8. Nadaljevali bomo z delom, brž ko bodo uresničene naše zahteve.

Šele po tednih ogorčenega boja, potem ko so Rusi 23. novembra zaprli Nagy. in prepovedali delo Nacionalnega delavskega sveta, so uspeli streti odpor proletar iata. Šele 9. decembra si je Kadar upal razpustiti delavske svete, čemur je sledila splošna stavka 10. in 11. decembra, nakar je bil aretiran Sándor Racz, predsednik Centralnega delavskega sveta Budimpešte.

Odpor se je nadaljeval še v januarju 57, ko delavci niso pristajali na vključeva nje v Delavsko in kmečko partijo. Kulminacijo pa je krvavi Kadarjev režim doseg el v juniju 58 na insceniranem procesu proti Imreju Nagyu, Mikosu Gimesu, Gezi Losconczyju, Jozsefu Szilagyiju in Palu Maletterju, ne samo zaradi njihovega sode lovanja v revoluciji 56, ampak tudi zato, ker niso hoteli te revolucije zanikati, ke r so do konca ostali zvesti njenim idealom.

Dejstvo, ki je jasno kazalo naravo madžarskih dogodkov, je bil letak, ki so ga delavci delili ruskim vojakom 7. novembra, ob obletnici oktobrske revolucije: „Vojaki! Osvobodili in zgradili ste svojo domovino za ceno krvave revolucije. Da nes praznujemo njeno 39. obletnico. Zakaj nas napadate in nam hočete odvzeti našo svobodo? Sami vidite, da tisti, ki dviguje orožje proti vam, niso lastniki tov arn, veleposestniki in buržoazija, ampak madžarsko ljudstvo, ki bije obupen boj, da bi doseglo to, za kar ste se vi borili leta 1917. Sovjetski vojaki, pri Stalingradu ste dokazali, da znate braniti svojo domovino pred tujim agresorjem. Zakaj ste p resenečeni, če mi branimo svojo?“

Sovjetski vojaki, ne dvignite orožja nad madžarskim narodom.“

FAŠISTIČNA NEVARNOST

Glavni argumenti Kadarja in Rusov po intervenciji so bili: fašisti iz cele Evrop e naj bi prihajali in se povezovali na Madžarskem, množični pokoli komunistov, govor kardinala Mindszentyja tretjega novembra . . .

Kar se tiče fašistov, bilo naj bi jih med 42.000 in 47.000. Čeprav bi bila ta št evilka točna, fašisti ne bi mogli ničesar opraviti proti milijonom delavcem. So pa dejstva, ki celo to številko postavljajo v čudno luč. Po intervenciji naenkrat v cel i deželi ni bilo nobenega fašista več. V množični procesov med „normalizacijo“ ni bilo niti enega takega sojenja. Pač, skušali so prikazati kot tak proces proti neke mu Farkasu, vendar je bil na koncu ta bivši Horthyjev agent sojen za zločine pre d letom 1944.

Po vsej Evropi so krožile slike usmrčenih in iznakaženih „komunistov“. Kad arjeva številka je bila 160. Vsi so bili agentje AVH, ki se je kljub pozivu na razpu st skušala znova formirati. Trditve o pokolu komunistov so je pokazala za smešn o ob dejstvu, da je bilo na Madžarskem v tem času milijon članov partije, od teg a 400.000 v Budimpešti. To je samo dokaz, na kakšno mesto so se komunisti v r esnici postavili. O zloglasnem kardinalu pa je tudi znano, da so bile njegove ideje v popolnem nasprotju z delovanjem delavcev in da niso imelesnikakršnega odziva Seveda pa je razumljivo, da sta Kadarjeva in sovjetska propagandna mašinerija sk ušali izkoristiti vsako najmanjšo podrobnost, da bi diskreditirali revolucionarno g ibanje.

LETO ŠESTINPETDESET V DANAŠNJI LUČI

Upam, da ta skopa informacija o polpreteklih dogodkih pove še mnogo več, kot pa samo golo konstatacijo ali zgodovinski ekskurz.

Iz analize teh dogodkov lahko potegnemo več zanimivih misli, ki nam bodo pomagale, da se bomo v prihodnje znebili nepotrebnih in nesmiselnih iluzij. Leto 56 je v svetu in pri nas znano kot leto destalinizacije. V tem letu je Hruščev na p artijskem kongresu prebral sloviti dokument, ki naj bi bil dokončen prelom s pr eteklim obdobjem.

Dogodki na Poljskem, Madžarskem, pa tudi v sami Sovjetski zvezi nam kažejo drugače. Kot sem omenil že na začetku, gre za problem „destalinizacije“. Na Pol jskem in Madžarskem sta prišla na oblast človeka (Gomulka, Kadar), ki sta bila v obdobju stalinizma preganjana, mučena, zaprta. Prav tako je Hruščev svojo moč zgradil na razkrinkanju svojega predhodnika. In vendar so se vse tri države vrnile k stari logiki — to nam prikazujejo tudi novejši dogodki, lanskoletni upor poljski h delavcev, politični procesi v vseh treh državah, komunistična opozicija v SZ . . . Pojasnila ni težko najti. Vsi ti ljudje, vse te nove oblastne strukture so s stalinizm om obračunale samo verbalno (ne smemo pozabiti, da je bil tudi Husak pod Stal inom zaprt), njihovi koncepti, prepričanje, organizacija partije in pojmovanje so cializma pa se niso spremenili niti za las. O vsem tem niti ne bi pisal tako na širo ko, če bi se mi ne vzbujala še ena aluzija. Namreč, jugoslovanska pot v socialize m. Pred letom dni je bilo precej vroče krvi zaradi nekega članka, kjer sem zap sal, da je bilo leto 48 za Jugoslavijo samo navidezen prelom s stalinizmom. To misel

moram, žal, še enkrat ponoviti. Brez dvoma je bilo obdobje po letu 48 (do neka ko 52) obdobje najhujše notranje represije. Verjamem, da je bila ta represija nuj na, in tedaj upravičena, žal pa se je logika tistega časa ohranila vse do danes. Sev eda je prišlo v tem času v naši družbi do določene demokratizacije, toda partija, kot edina organizirana idejna sila svojih metod ni dokončno odrekla. Prav tako j e današnja globoka kriza naša partije (ki jo je končno priznal tudi Tito) dediščin a preteklega obdobja. Zanimiva je tudi ideja, kako naj v ZKJ dosežemo idejno e notnost — dirigirano, z vrha. Dokler ne bomo pogledali nazaj in dokončno sprem enili osnovnih pojmovanj, bomo kot partija proletariatu vedno bolj odtujeni. Gre preprosto za to, da se situacije ne da reševati administrativno, z deklaracijami in d ekreti. Zato moram še enkrat, ne vem že katerikrat, povedati to, da se v eni sami državi mora Socializem nujno izroditi. To kaže primer Jugoslavije kot tudi analiza leta 56. Če bi se Madžarom in Poljakom pridružile še druge države Evrope, bi bila a morda situacija danes čisto drugačna. Saj so bili dogodki v teh dveh deželah pr va resnično proletarska revolucija po oktobru 17. Vse ostale revolucije so nastal e (do neke mere sta bili izjema Kitajska in Jugoslavija) pod direktnim okriljem i n po kalupu Kremlija. Revolucija pred petnajstimi leti je pokazala, da termin del avski razred ni izmišljen in prazen, za današnji čas neuporaben. Pokazala je tudi, da komunistične partije niso že same po sebi avantgarda. Pokazala je smer in po t, ki jo bomo morali prehoditi, če bomo hoteli ustvariti resnični socializem.

Odkriva se nam še en problem. Problem miroljubne koeksistence in nevmeša vanja. Jasno je, da je velesile ne bodo spoštovale, kadar bo šlo za njihove osnovne interese (Vietnam, Kambodža, ČSSR . . .). Ostane nam samo jadikovanje o nače lnosti in ozemeljski nedotakljivosti. Poljski in madžarski primer nam postavlja pr oblem proletarskega internacionalizma. Ta pojem je umazan in oblaten zaradi ru ske hegemonije, s tem pa njegovo bistvo ni zanikano. Ne bi se spuščal v dolga raz pravljanja, postavil bi samo preprosto vprašanje, kaj bi se zgodilo, če bi na Madž arskem pred rusko okupacijo prišle skupine delavcev iz drugih evropskih držav, Jugoslavije, Poljske, Češke, Avstrije . . . Bi Hruščev vseeno tvegat?

Samo vprašanja, domneve . . ., domneve, ki se nam porajajo vedno znova in v edno bolj žgoče.

jaša zlobec

P.S. Z zaključkom tega članka se odpirajo mnogi aktualni problemi in vprašan ja, ki so tu samo nakazani. V naslednjih številkah Tribune odpiramo o tem širšo polemiko.

KRONOLOGIJA DOGODKOV

POLJSKA

23. JUNIJ:

Skupščina delavcev tovarne Zispo v Poznanju. Poslana je delegacija v Varšavo. Vlada je noče sprejeti na pogovor.

28.–29. JUNIJ:

Delegacija se vrne; stavka: delavske manifestacije in vstaja v Poznanju. Upor je v krvi zadušen.

19. OKTOBER:

Začetek 8. plenuma centralnega komiteja KP Poljske. Gomulka in dru ge žrtve stalinskih čistk so znova sprejeti v CK. Nenapovedan prihod s ovjetske delegacije, ki jo vodi Hruščev. Delavci v Varšavi se organizira jo. Miting na politehnični šoli.

24. OKTOBER:

Prvi Gomulkin govor v Varšavi pred 350.000 ljudmi. Čistka stalinskeg a krila v partiji se nadaljuje.

Kmalu zatem ekipa Gomulke korak za korakom razbija organiziran o delovanje delavcev. Policija preprečuje stavke, Po Prostu, študentski tednik, središče opozicije, je prepovedan.

MADŽARSKA

23. OKTOBER:

Solidarnostna manifestacija s Poljsko v Budimpešti. Streljanje pred sta vbo radia. Začetek uličnih spopadov. Armada prestopi na stran uporni kov.

24. OKTOBER:

Revolucionarni komiteji se konstituirajo po vsej deželi. Prva ruska inte rvencija.

26. OKTOBER:

Enota polkovnika Maletterja, ki je prestopila na stran upornikov, je v B udimpešti zasedla kasarno Killian.

27. OKTOBER:

Delavski sveti se formirajo po vseh tovarnah v Budimpešti.

28. OKTOBER — 3. NOVEMBER:

Vodstvo obljubi reforme, pod pogojem, da uporniki odlože orožje. De lavski sveti zahtevajo garancije in se še bolj razvijajo in učvrščujo.

4. NOVEMBER:

Ob zori sovjetske čete napadejo Budimpešto. Spopadi po vsej deželi d o trinajstega novembra.

14. NOVEMBER:

Dokument Centralnega delavskega sveta v Budimpešti. Splošna stavka.

Novi madžarski voditelji potrebujejo leto dni, da onemogočijo zadnje delavske svete.

27. JUNIJ:

Imre Nagy, Pal Ma leter in drugi vodje revolucije so usmrčeni.

Nastop Toneta Remca v Zagrebu ob začetku stavke zagrebških študentov je vzbudil silno negodovanje slovenske javnosti. To negodovanje je baziralo na Tanjugovi vesti, objavljeni v Delu, ki pa je bila nepopolna in nje smisel Remčevega nastopa izkrivila. Zato objavljamo celotni tekst njegovega govora, prepisan z magnetofonskega traku in preveden v slovensko. Prepričani smo, da lahko opredelitev do Remčevega nastopa sloni le na avtentični informaciji.

Uredništvo

GOVOR TONETA REMCA NA PLENUMU ZVEZE ŠTUDENTOV ZAGREBA, 22. XI. 1971

Kolegice in kolegi, tu sem na zasebnem obisku. Pravzaprav nimam uradnih pooblastil za svoj govor, vendar mislim, da me slovenski študentje ne bodo dezavuirali. Vašo odločitev za štrajk sem razumel kot radi kalizacijo tiste politike, ki se je formirala kot večinsko stališče na zadnji — 22. seji CK ZKH. V tem smislu dojemam tudi to akcijo kot radikalizacijo koncepta družbeno-ekonomske reforme, ki nam je propadla prvič, propadla drugič in pričakujemo, da bo zaradi kompromisarstva politične strukture tudi tretjič. Obstojte konkretni projekti „stabilizacije“, ki so v neposrednem nasprotju z osnovnim konceptom reforme! Zaradi tega mislim, da ne bo nerazumevanja, če to vašo konkretno zahtevo povežete s celoto družbeno-ekonomskih revolucionarnih sprememb, ki morajo slediti po sprejetju, v teku realizacije že sprejetih ustavnih amandmajev. Mislim, da je vitalni interes tako hrvaškega naroda kot vsakega drugega naroda in narodnosti v Jugoslaviji, a predvsem tistih p roizvajalnih okolij, ki so najvitalnejša, ki ustvarjajo največji del presežne vrednosti, in imajo zaradi tega največ moralnih pravic, da zahtevajo neposredno udeležbo v razdelitvi te presežne vrednosti . . .

Tudi devize, kakor se centralistično odvajajo in distribuirajo, so samo en vidik odtujevanja te presežne vrednosti. Predlagam, vam, da vodite akcijo v tem smislu in razmislite o svoji strategiji, ker je v globalni politični akciji vsekakor bistveno pomembno, s katerimi silami je mogoče računati. Mislim, da so sile, ki živijo od dela, pa tudi tiste, ki želijo živeti od manipulacije z drugimi, ki delajo . . ., da so v vsaki republiki v vsakem okolju politične sile, ki bodo razumele vašo potezo. Ne morem sicer predvidevati, toda prepričan sem, da bo ta osnovna ideja, ki jo razumem kot radikalizacijo koncepta reforme, našla razumevanje.

Ne morem povedati, na kakšen odmev bo naletela konkretna oblika boja, toda menim, da ima vsako politično gibanje, tako tudi gibanje zagrebških vseučiliščnikov, pravico izbirati tista sredstva, ki izhajajo iz analize lastne situacije in konkretnih pogojev, v katerih žive in delajo, kot najbolj učinkovita. Seveda, v vsaki organizirani demokratični družbi, tako tudi v Jugoslaviji, vsakdo ki začneja z akcijami, odgovarja tudi na končne efekte in implikacije svojih odločitev in s tem odgovarja tudi za sredstva, ki jih je v določeni politični bitki izbral. Predlagam, da pregledate, na kakšen način bi bilo mogoče najpopolneje obvestiti o bistvu vaših akcij študente drugih univerzitetnih centrov. Mislim, da je zares malo znanega o specifičnih strukturalnih problemih hrvaškega gospodarstva, pa bi bilo zaradi tega mogoče pametno, da se odločite za nek organiziran sistem komunikacij, mogoče z nekakšnim biltenom ali pismenim ali celo delegacijami, katere boste poslali. Mogoče bi ne bilo slabo, da bi med štrajkom, in mislim, da le-ta ne bo tako kratek, klical i v Zagreb študente komuniste in teoretike, da na tem mestu s teoretsko analizo razbijejo ostanke iz unitarističnega razdobja Jugoslavije.

Tako bomo uspeli identificirati in (sprovocirati, da se bodo pojavili na odprti politični sceni) vse tiste sile, ki so ali lahko so centri odpora tisti Jugoslaviji, za katero smo se vsi skupaj odločili, to je Jugoslavija p roizvajalcev-samoupravljalcev, ki po humanistični demokratični poti g r e k osvoboditvi človeka.

P.S. Iz „Tanjugove“ vesti, ki je služila za osnovo vsem časopisnim poročilom, sta bili izpuščeni dve bistveni opredelitvi: povezava zahteve za spremembo deviznega sistema z reafirmacijo in radikalizacijo celovitega koncepta družbenoekonomske reforme in opozorilo na politično odgovornost za skrajne posledice in implikacije štrajka kot oblike boja. Tako je bil nastop vsebinsko popačen in sem za radi tega tudi uradno zahteval popravek oziroma dopolnilo informacije, kar pa jedirekcija Tanjuga v Beogradu odklonila.

Strinjam se, da bi se moral na mestu samem javno ograditi od nesmiselnega Bu diševnega pozdrava: „Dragemu prijatelju, ki je v slovenski skupščini pred dvema mesecema izpeljal znano akcijo 25 poslancev“, saj takšna predstavitev ni imela nobene zveze z mojmnastopom. V Zagreb sem prišel kot nosilec delovne skupine, ki mora po sklepu predsedstva ZŠJ pripraviti delovno gradivo za razpravo o 2. fazi ustavnih sprememb, takratni zbor študentov pa je bil sklican kot zaključek javne razprave o amandmajih k ustavi SR Hrvatske.

Za Tanjugovega dopisnika in vse jugoslovanske dnevne liste jebil Budišin „pozdrav“ seveda bistvena informacija, pomembnejša od tistega, kar sem rekel o reformi in odgovornosti. Prav tako se strinjam, da je bilo odveč napovedovati „da me slovenski študentje ne bodo dezavuirali“, ker se to lahko razume tudi kot pritisk, kar pa ni bil moj namen. Končno bi rad povedal vsem tistim, ki eksploatirajo moj zagrebški nastop s ciljem, da bi dosegli tisto, kar jim ni uspelo ob akciji 25 poslancev, da so bila stališča o tej akciji na politični ravni sprejeta, s svoje strani sem spoštoval sklep CK ZKS in zato predlagam, da se danes pogovarjamo o pravih vprašanjih in razlikah, ki so ostala odprta, ODKRITO, ne pa prikrito in neposredno. To velja tudi za vse pritiške na UK ZKS, ker me ni izključil iz ZKJ, ampak je v smislu statuta izrekel kritiko.

In še to - sprejemam iniciativo za odpoklic iz republiške skupščine, zato ne name ravam odstopiti in predlagam, da zbori volivcev razpravljajo o mojem celotnem poslanskem delu. Vendar mislim, da bi bilo tudi v tem primeru smiselno razpravljati o temeljnih političnih vprašanjih sedanjega trenutka in v odprtem dialogu odgovoriti, koliko mi je uspelo izražati resnične interese volivcev in uresničevati na demokratičen način sprejeto politiko ZKJ.

Ljubljana, 17.XII. 1971.

Tone Remc

POPIS PREBIVALSTVA V TRŽAŠKI POKRAJINI

NAČIN, postopek popisa slovenskega prebivalstva v Italiji je izzval ogorčene proteste slovenske etnične skupnosti. Kakšen odmev pa je dobila ta ponovna groba diskriminacija in ogorčenje slovenskega prebivalstva v javnosti matičnega naroda? Verjetno so vsake ocene ali morebitne kritike čisto odveč. Najbolje je navedti dejstva, resnično obveščati javnost o tistem, kar pač „uradni“ informacijski mediji ne morejo ali pa ne smejo povedati.

Politično stanje v Italiji je zelo napeto. Desnica je dvignila glavo, na vse mogoče načine skuša, v sodelovanju z vsemi reakcionarnimi silami, preusmeriti demokratični razvoj italijanske družbe. Ena od izjemnih priložnosti, kjer lahko reakcija računa na svoj uspeh, je ravno problematika slovenske etnične skupnosti v Italiji.

Na volitvah 13. junija letos je desnica slavila zmago, ne toliko zaradi volilnih uspehov samih, kakor zaradi posledic, ki se jasno odražajo v največji in obenem oblastveni stranki v Italiji — v krščanski demokraciji, ter vseh nazadnjaških krogih italijanske družbe, ki so prisotni tudi v drugih, tako imenovanih „naprednih“ strankah vladne koalicije, in ki med drugim zastopajo „načelno“ in odprto stališče do Jugoslavije in cone B.

Kako dvoumna in dvomljiva so taka stališča, dokazuje ravno popis v tržaški pokrajini. Vsi oblastveni krogi in Trstu se danes na tak ali drugačen način opredeljujejo za mirno sožitje in sodelovanje z Jugoslavijo, obenem pa delujejo še vedno po starih načelih in metodah. Le da jim je danes poglavitna skrb pokazati „čist“ in pošten obraz pred Jugoslavijo in jugoslovansko javnostjo.

Kakor drugod po Italiji je KD (krščanska demokracija) tudi v Trstu razcepjena na dve. Na smer, ki si želi povratka v stare čase, ki hoče na vsak način zaustaviti dnašnji družbeni razvoj v Italiji, in na smer, ki si tega ne želi, vendar nima dovolj političnega poguma, da bi se temu jasno zoperstavila. Prvi upajo, da bodo pridobili na prihodnjih volitvah čim več glasov iz italijanske desnice, drugim pa so vsi glasovi dobrodošli, le da bi ne imeli radi vezanih rok. Marca 72 bo kongres tržaške KD. Ze sedaj se bje boj med predstavnikom naprednih, današnjim tržaškim županom Spaccinijem, in predstavnikom desničarjev Sardosom Albertinijem za kandidaturu za tržaškega župana. Cenjeni gospod Sardos pa je ravno pred nedavnim predsedoval zborovanju, kjer je poslanec KD — Greggi govoril o coni B. K ako je govoril, ni treba posebej omenjati. Med drugim je zanimivo, da desničarski krogi nedavne Morove izjave niso sprejeli kot odpoved cone B, temveč nasprotno. Politika ima pač svoj šarm ravno v tem, da se dajo iste fraze popolnoma različno razumeti.

Oglejmo si, kako je potekalo popisovanje. Majhna vmesna pripomba: Slovenci v Italiji so že zdavnaj poudarili, da je metoda popisa diskriminacijska, da je vprišanje o narodnosti postavljeno le v tržaški pokrajini, ne pa v goriški in videmski, itd. itd. Toda pustimo to in pogledjmo, KAKO so izvedli ta popis.

Ze pri razdelitvi vprašalnikov se je izkazalo, kako nas nameravajo izigravati: popisovalci so delili le italijanske vprašalnike, slovenskih sploh niso imeli. Po ostalih protestih so jih končno le privlekli na dan, vendar so jih delili le na izrecno zahtevo družinskih poglavarjev. Poleg tega so popisovalci v glavnem imeli le en slovenski formular, ki so ga pokazali, niso ga pa hoteli oddati. Ali pa so jim zmanjkali, dejali so, da so to le faksimile, neveljavni, le pripomoček za tistega, ki ne razume dobro italijanščine, ne pa pravica; družinskim poglavarjem so odgovarjali, naj si jih grede sami iskat na osrednji urad, itd. Teško bi bilo naštet vse mogoče trike, saj bi bil potreben pravi statistični urad.

Seveda ni bilo povsod enako. V okoliških občinah, kjer so župani Slovenci ali pa italijanski komunisti, je bilo drugače. kot v tržaški občini. Župani v okoliških občinah so se na vse načine upirali pritisku osrednjega administrativnega centra, ki je vodil popisovanje. Ta osrednji administrativni center je bil pokrajinski popisovalni urad, katerega delo je koordiniral gospod prefekt in pokrajinska trgovinska zbornica v osebi gospoda Stambacha (nekdanjega SS? ?). To naj bi bil LE TEHNIČNI administrativni center, ki odgovarja osrednjemu državnemu statističnemu uradu v Rimu (ISTAT), je pa svojo tehnično vlogo vzel zelo politično, in izvajal tako svojo politiko.

Zaradi vseh protestov je tržaška občina z brzojavko zahtevala pojasnilo od ISTAT, kateri obrazci so veljavni. Nemudoma so prejeli brzojavni odgovor, ki je za javnost še vedno tajen. Menda je v tej brzojavki pisalo, da so veljavni obrazci z oznako CP—TS—ISTAT, to je oznaka, ki je bila tudi na slovenskih obrazcih. Zatem je tajnik tržaške KD gospod Coloni izjavil, da so slovenski obrazci polno veljavni. Gospod dr. Candussi (pokrajinska trgovska zbornica) pa je popisovalcem naročil, da lahko nemoteno pobirajo slovenske obrazce. Toda, taisti gospod Candussi je istega dne, ko je dal popisovalcem ta nalogo, od centralnega urada ISTAT v Rimu, brzojavno zahteval naj prekliche prvotno brzojavko — o vsebini katere javnosti ne ve ničesar. In tako je prišel iz Rima drug a brzojavka, v kateri je menda pisalo, da so veljavni le italijanski obrazci.

Tu se je pokazalo, kako zna biti italijanska administracija dinamična in hitra. Gospod dr. Candus je namreč prej kot v poldrugi uri preklical svoj prvi nalog in popisovalcem tokrat zabičal, naj slovenskih obrazcev ne sprejemajo, ker so veljavni le italijanski. Ne vsebina prve ne druge brzojavke ni bila objavljena, in so torej to le vesti iz „nezanesljivih virov“.

12. novembra se je sestel občinski odbor tržaške občine. Na dnevnem redu je bil popis prebivalstva. Ozračje je bilo napeto, desnica napadalna do skrajnosti, seja za zaprtimi vrati. Menda se je izkazalo, da cenjeni župan gospod sploh ni bil točno obveščen o celotnem poteku, ker je bil na potovanju in menda, med drugim m, sploh ni prejemal prevodov vseh člankov objavljenih v Primorskem dnevniku. Menda so ti prevodi romali neposredno v predal odbornika za popis gospoda socialdemokrata Mochchia. Menda je župan kasneje odredil na lastno odgovornost, da se lahko tudi v tržaški občini pobirajo slovenski obrazci.

Isti večer pa je „obiskal“ vse okoliške župane predstavnik osrednjega statističnega urada gospod llini (trgovinska zbornica) in zahteval od županov, da pobirajo le italijanske obrazce.

Med drugim so popisovalci, ki so sprejemali slovenske obrazce, dobili na svoj dom „vljudnostni“ obisk karabinerjev, menda z grožnjo tožbe, ker kot javni uradniki ne izvršujejo navodil.

No, končno so vsi vprašalniki, tako italijanski kot slovenski, pobrani. Popisovanje je zaključeno. Res? Župani so dobili „vljudnostni“ obisk predstavnikov p refektore in rimskega ISTAT. Zahteva? Vrniti morajo vsem družinskim poglavarjem slovenske obrazce in zahtevati, da izpolnijo italijanske. Če tega ne storijo, bodo kazensko odgovorni — torej sodno preganjanje za tiste, ki izvajajo ustavne pravice in mednarodne pogodbe. Ogorčenje županov v imenu slovenskega in vsega demokratičnega prebivalstva je sarkastično — sodno obravnavo lahko opravim o kar v našem Kulturnem domu, saj bi s tem sodili vsem Slovincem v Italiji.

Zanimivost: predstavnik ISTAT je izjavil, da je on le tehnik in da dela po političnih navodilih predsedstva vlade.

sergej lipovec

„Najprimerneje se mi zdi vprašati:
Kulturni center, kaj počneš?“

M. Pungartnik

„Organiziranje vodenja in združevanja v programskem svetu, ki bi moral biti v zpodbudnik in usmerjevalec, je pokazalo, da nismo mogli ustrezno rešiti nekaterih vprašanj zaradi povsem novih okoliščin, v katerih so se znašla prizadevanja za ureditev in poživitev študentskega kulturnega dela. Vedeti je treba, da ne morem o govoriti o izobilju (bogastvu) študentskega kulturnega življenja, in priznati je treba, da so redke (jih ni) dejavnosti, ki bi združevale pridevnika „kulturni“ in „študentski“. Tako smo verjetno v hujši zagati kot tiste kulturne skupnosti, ki ima jo opraviti z že organiziranimi in mnogo let pred kulturnimi skupnostmi ustanovljenimi kulturnimi ustanovami.

Pri oživiljanju študentskega kulturnega centra pa je bilo treba opraviti dvojno delo. Vzporedno so morala potekati dejanja, ki opravičujejo obstoj centra, pa so me še niso delo centra. Če se zdi, da je položaj paradoksalen in kontradiktoren, pa je treba povedati, da prav ti dve lastnosti razkrivata stanje študentske kulture, za katero predpostavljamo, da je iščoča in eksperimentalna. Prava narava študentske kulture, kakor jo lahko opredelimo v tem trenutku, je namreč ravno to, da je neopredeljena in v največji meri nepredvidljiva, da je težko začrtati projekte tam, kjer je načelo gibanja — spontanost.

To bi pomenilo, da je namen študentskega kulturnega centra po načinu dogajanja študentske kulture tej kulturi nasproten, saj institucionalizira to, kar je po svoji naravi usmerjeno v drugačno — neinstitucionalizirano, in ravno to delo ločuje študentsko kulturo od že verificirane in ji daje s tem upravičenost, drugačno st. Vendar pa je ta logika preenostavna.

Študentski kulturni center bo s svojim delom — teoretičnim preučevanjem mehanizmov, po katerih poteka študentska kultura, uspel. Take so njegove ambicije: nuditi najširši prostor študentski kulturi, ne da bi s tem posegal v njeno bistvo in značilnosti — neinstitucionaliziranost in spontanost, in jo omejeval ali preprečeval.

Študentski kulturni center bo tako samo sredstvo za načelno manipulacijo. Na razpolago bo študentski kulturi in bo samo svobodno uporabljiv objekt in ne subjekt, ki bi oblikoval študentsko kulturo po shemah, ki bi pomenile osiromašenje in prilagajanje študentske kulture prostoru, v katerem nima kaj početi. Študentski kulturni center je — metaforično rečeno — gibljivo in votlo ogrodje, ki ga študentska kultura uporablja na svoji poti prehajanja iz zasebnega v javno.

Zato ima delo centra hkrati s svojo iskateljsko naravo tudi možnost sprožanja in omogočanja dela študentske kulture, saj s preizkušanjem delovanja študentske kulture to delovanje sooblikuje tako, da študentska kultura prehaja k svoji osveščeni samorefleksiji, ki se odpira temu delovanju.

Zato ob polletnici življenja študentskega kulturnega centra svojih prošenj in zahtev ne moremo podkrepiti z bleščečimi in v oko skočljivimi argumenti in dejanji, ampak smo morali razmišljati o delovnih metodah in pogojih, ki ustrezajo delu in mišljenju študentske populacije.“

Besedilo med narekovajema je bilo nekam teže berljivo iz povsem preprostega vzroka, ki ga niti ne kaže skrivati. Dobro je vedeti, da človeku misel sama od sebe drugače zapleše, kadar se ukvarja s pisanjem različnih uradnih prošenj, drznih petic — beseda postane neokretna kura, ki pa pridno in skrbno zbira zlata zrna po prostranem dvorišču. Torej je sedaj celo malomarnemu korektorju že jasno, da med narekovaja vpet del besedila spada k prošnji, ki naj bi z obratno pošto prinesla mlademu študentskemu kulturnemu centru vsaj nekaj od vsega, kar potrebujemo, da bi lahko začel delati.

Drugo pojasnilo, ki smo ga dolžni, hoče opravičiti izbiro naslova. Pobran je bilo v Tribuni, št. 2, letnik XXI, oktober 1971, stran c — iz članka M. Pungartnika Kultura z nami, ki je po svoji otroškosti, mladeniškem zardevanju in starčevski modrosti enkratni primer tudi v Srednji Evropi.◊

Čeprav doslej napisano pod nobenim pogojem ne pustim uvrstiti med humor no pisanje, pa je resno treba povedati nekaj stvari.

Študentski kulturni center je skoraj do konca pripeljal mučen proces samorganiziranja in urejanja, in že v decembru pripravlja:

- gledališko gostovanje (iz Zagreba)
- glasbeno gostovanje (iz Indije, Pariza)
- literarni maraton
- filmske projekcije
- nov časopis za kulturo (SP)
- svobodne katedre

Sedež izvršilnih organov študentskega kulturnega centra je na Radiu študent, študentsko naselje blok/VIII — klet. V dopoldnevih pričakujemo spodbude in načrte in pojasnila dajemo.

Center se zaveda, da njegov način dela še ni do kraja domišljen, toda izbirati je bilo med nadaljevanjem zanimive — toda nikjer zaznavane razprave o naravi študentske, eksperimentalne, raziskujoče, institucionalizirane kulture — in med pričetkom oživiljanja študentskega dela na področju kulture.

◊Njega mika, strah ga je zanjo, bega ga, prehiteva ga — in vse to kultura.

Who wants to read TRIBUNE?

* well not just left-wing intellectuals for a start . . .

You might also find Tribune interesting if you are: a crane driver, a computer maintenance engineer, a viewer (drop-fôrge), an electro-plater, a foreman tile-fixer, a glass-blower, a Labour Party agent, a tax inspector, roughcaster, tailor, trade union official, philatelist, mortuary technician, T.V. engineer, miner, bus conductor, musical instrument salesman, co-op roundsman, engine driver, civil servant, welder, Member of Parliament, compositor, milling machine setter/operator, housewife, joiner, general labourer, nurse, local government officer, or lithographic printer.

Left-wing workers—by hand and by brain—obviously want to read Tribune too. Order a copy from your newsagent. Or send £1 for 26 weeks trial subscription to: Dept. A, Tribune, 24 St. John Street, London, E.C.1

★ Although a recent survey shows that over one third of our readers could be so described. Other occupations selected at random from readers' replies to questionnaire.

Zakaj se ne vznemirjam zaradi zastupljanja okolja

Norel sem, blaznel sem, povsem sem obupal, neizmerno sem bil potrt. Bral sem, in še sem bral in na srečo sem bral še naprej. Najprej sem prebral, da ušesa nikdar ne nehajo rasti. Prej sem bral, da bom po zaslugi gerontologije in medicine doživel še najmanj dvesto let. No, potem sem razmišljal: če so mi ušesa v enaindvajsetih letih zrastle do te velikosti, potem bodo v naslednjih 200 letih zrastle vsaj še osemkrat toliko, medtem ko bo ostala moja glava enake velikosti.

Norel sem, blaznel sem, povsem sem obupal, neizmerno sem bil potrt. Pri 221 bom čisto sam, nobena me ne bo marala zaradi mojih ušes in ker bo moje spolno življenje nenormalno urejeno, bom postal monsturno, ki bo navzven povsem normalen v sebi pa bo zatiral vse mogoče iztirjenosti svojega blodnega duha.

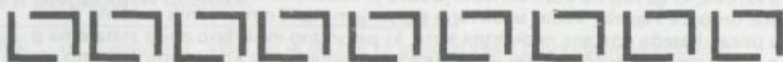
Norel sem, blaznel sem, povsem sem obupal, neizmerno sem bil potrt. Toda bral sem še naprej, veliko bral, dosti razmišljal in vesel sem da sem dosti bral in da sem bral tudi krajše članke in ne le velikih plahot z velepomembnih kongresov. Kajti prebral sem le kratek člančič, in spet sem pri pravi in srečen.

Vse okoli mene je tako zelo lepo, z zelenih dreves mi prepevajo ptice in pevke, po travniku letajo pisani metulji in se razposajeno vsedajo na pisane cvetove. Po modrem nebu, ki se širi nad menoj v nedogled plavajo beli oblaki, v daljavi vidim zelene hribe in še dlje za njimi visoke gore pokrite s snežnobelim snegom.

Joj, kako sem srečen. Bral sem, da bomo pri sedanjih stopnjah razvoja čistilne industrije zastupili vse naše vode, hitra letala nas bodo z izpušnimi plini pripeljala v nebesa, naše čudovito izobilje nas bo zakopalo v svojih odpadkih, in vse to dobimo, s sedanjim razvojem te pošte, normalno dostavljeno že do leta 1980. 300 vrst življenja je že mrtvih, zanje smo rabili nekaj milijonov let, za vse ostale rabimo le še 9let. Kakšen napredek.

Joj, kako sem srečen. Problem mojih slonjih ušes bo rešen v pičlih 9 letih.

vladimir simič

Tribuna - Izdaja IO SS LVZ - Uredništvo in uprava:
61000 Ljubljana, Trg revolucije 1/II - Telefon 21-280.
Tekoči račun: 501-8-78-1. - Rokopisov ne vračamo -
Tiska DDU, Ljubljana, Parmova 39 - Poština plačana v gotovini.
Letna naročnina 25 Ndin.
Tribuno urejajo: Mladen Dolar (glavni urednik), Jaša Zlobec
(odgovorni urednik), Dragica Zlobec (sekretar redakcije in lektor),
Franko Adam, Boris Cizej, Milan Jesih, Vladimir Simič, Darko
Štrajn, Mladen Švarc.
Tehnični urednik: Tomo Podgornik
Fotografije: Drev Franc
Stalni sodelavci: Milan Dekleva, Jure Detela, Jože Konc,
Pavel Kristan, Andrej Medved, Jure Mikuž, Jernej NOVAK,
Lado Planko, Marjan Pungartnik, Janez Stergar, Tomaž Šalamun,
Cvetka Tot, Milenko Vakanjac, Peter Vodopivec, Tomaž Wraber,
Vinko Zalar, Pavle Zgaga, Aleksander Zorn.

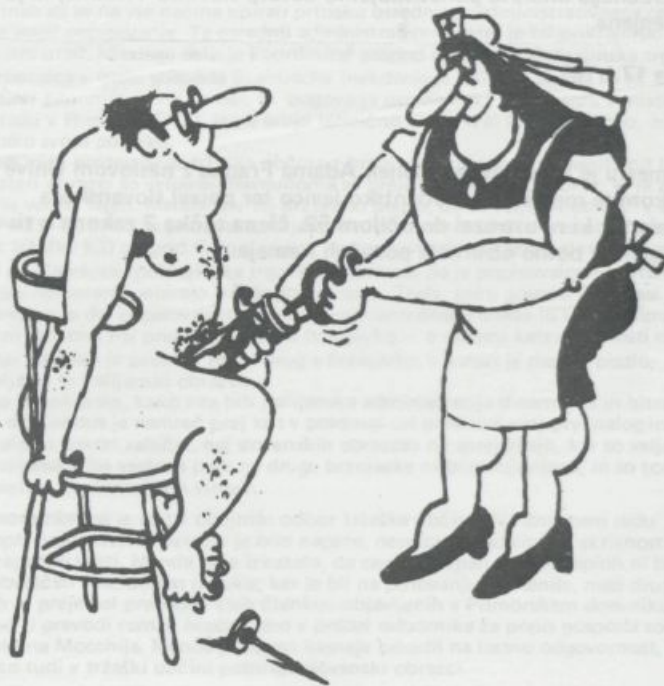
V oceno smo dobili:

Od kopske založbe LIPA:

Arthur Hailey: LETALIŠČE
Francoise Sagan: ŽAREK SONCA V MRZLI VODI
Marcel Haedrich: PARIŠKA LEPTICA
Heinz G. Kosalik: KIRURGINJA
Marija Gorše: ZID

Od Knjižnice Mestnega gledališča ljubljanskega:

Taras Kermauner: OD VLOGE DO EKSISTENCE

ŽE SPET POPRAVEK

Naravnost neverjetno nas presenečajo neumestne zamenjave obeh Josipov, Vidmarja in Stritarja, čeprav smo že poudarili, da je bil eden poet, drugi pa ne. Očitno so na delu svobodni intelektualci, poklicni ciniki, ki vnašajo anarhijo v urejeno preglednost zgodovinske zakonitosti, očitnosti in geneze človeškega duha. Vsled tega se Josipu Vidmarju iskreno opravičujemo. Eseja K NAŠEMU TRENUTKU ni napisal on. Napisal ga je Josip Stritar. S tem poudarjamo svojo lojalnost, predlagamo pa tudi, da vsa sramota podtikanje in izkrivljanja pade na nas. Popravkov ne bo več. Zdaj dokončno vemo.

a. zorn

